

határozatlanságot, vagy megalkuvást fedez. A hajdani humanisztikus pártatlanság mint történelmi jelenség magában hordta saját történelmi érvényének korlátait is. A mai humanista „pártatlanságot“ az erasmusival egynek venni — lehetetlenség. Az erasmusi humanizmus lehetett sziget kora vallási villongásaiban, a mai humanizmus azonban, (melyet legkiválóbb európai képviselői pd. R. Rolland, A. Gide meghaladnak) nem lehet menlevé egy olyan sorsfordulóban, amely mindenféle humanizmust elnyeléssel fenyeget, sőt részben már el is nyelt.

A humanizmus történelmileg átértékelt formában él abban a világ-szemléletben, melynek számára „minden dolog gyökere az ember“, s amelyre épp a humanizmus mai epigonjai tekintenek a legkonokabb meg-nemértéssel.

(Kolozsvár)

Korvin Sándor

A CSEH TISZAE SZLÁR REGÉNYE. A faszizmus „szocializmusa“, az antiszemitizmus: az elbutítottak szocializmusa. A streicher-féle agy-rérek az uralkodó faszizmus jóvoltából Németországban hatalmat jelen-tenek és tudományszentesítést kapnak. A hét zioni bölcs meséjét ma államapparátus terjeszti világgá, a rituális gyilkosságok hazug mérgét a Streicherek büntetlenül injekciózzák. A Mecséryknek, a Milotayaknak, a Stribrnnyknek a kezére kell játszani a butítás anyagát: a Tiszaeszlárokat és Polnákat idejében kell felmelegíteni. Bruno Adler is idejében ismerte fel a veszélyt és megírta a cseh Tiszaeszlár autentikus történetét — regényben. (*Kampf um Polen.* — Kacha Verlag, Prag.) Adler dokumentál, tényeket közöl folyamatos érdekesen, színesen és meggyőzően. Az egész könyv egy hihetetlenül csodálatos bűnügyi regény, melyben a csodálatos azonban az, hogy megtörtént. A regény így válik aztán az emberi gonosz-ság és butaság ténydokumentumává. Szerzője tényregénynek nevezi, mert szigorúan a tények iratták vele a regényt. Adler csak a toll volt, kezét a valóság fanatizmusa vezette. 1898-ban Csehországban a legsöté-tebb butaság olyan atmoszférát teremtett, mely megülte és megfeküdte az agyakat és sziveket és ezzel egy olyan pszihózist fejlesztett ki, mely-nek szociális értelmezése máig is hiányzott. Nyomorúság volt akkor is... „és a pap prédikációja, Isten szava a templomban nem adott feleletet. Világos, hogy a kalendáriumtörténeteken és imádságos traktátumokon felnőtt kisiparosok és imádságos nénik, a mindjobban elszegényedő kis-polgári osztály nyomorukban felfigyelnek minden hangra, mely nekik nyíltan vagy titokban megsugja, hogy ki az oka annak, hogy vérüket szipolyozzák. Az ellenség pedig ki lehetne más, mint a zsidó!“ Egy lányt találnak holtan az erdőben, valaki kimondja a szót: rituális gyilkosság, egy harmadik látni vélte az országuton a szegény zsidó csavargót: Hils-ner Lipótót. Kell itt még bizonyíték? A klerikális sajtó a kis cseh zugla-poktól a bécsi nagy keresztény világlapokig világgá ordítja a rituális gyilkosság meséjét és lincshangulatig szítja a tüzet. Az eredmény: az egész polnai környék nem lát, nem hall többé, valami beteg pszihózis üli meg az agyakat, a tanuk szinte hipnotizáltan kórosan, megszállottan ha-zudnak. Az eredmény: haláraitélnék egy szegény embert ártatlanul, aki-nek még örülni kell, hogy a kegyelem büntetését életfogytiglanra változ-tatja. Hilsner 1918-ban, tehát husz év mulva kiszabadul, hogy tiz év mulva az országuton a halálban végre nyugalmat találjon. A világ, mely annak idején minden szemrebbenés nélkül tudomásul vette ezt a hallat-lan juszticmordot, Hilsner halálának hírére már reagálni sem tudott, mert annyira elfelejtette.

Csehszlovákiát a német faszizmus hullámai fenyegetik. Bruno Adler az antifaszizmusnak vél szolgálatot tenni, amikor a cseh példával a fasziz-

mus tömegbutító méregfogát az antiszemitizmust próbálja kitörni. Bizonyítéka, fegyvere hőse és ellenmérge nem kisebb ember, mint Masaryk Tamás. A polnai embertelen gonoszsággal és butitással szemben egyetlen egy ember hadakozott: Masaryk. Masaryk filozófiájával, humanizmusával, demokráciájával, politikájával szemben lehetnek az embernek pozitív és súlyos ellenvetései, egyet azonban feltétlenül el kell ismerni: ekkor és itt ő volt a humanizmus telje és hangja, az Ember, aki kiordította állásfoglalását: „Ebben a levegőben én élni nem tudok. Beszélnem kell.“ És Masaryk beszélt, harcolt, leleplezett, bizonyított fáradhatatlanul. Egyetlen ember az antiszemitizmus szennyos hullámaival szemben. A diákok bojkottálták, katedrája, egzisztenciája veszélyben forgott, németek és csehek, kis és nagy senkik nyíltan zsidóbérencnek titulálták, de ő nem tágított. A cseh nacionalista lapok hihetetlen aljas módon támadták. A *Národní Listy* például ezt írja: „Menj a pokolba te gaz áruló. Ne merd többé a mi szent nyelvünket használni és aljas szellemeddel és tisztátalan leheleteddel beszerezni... Menj az ellenséghez, akit szolgálsz és felejtse el, hogy cseh anya szült téged. Mi téged mint undok fekélyt távolítunk el néptestünkől.“ Hogy az antiszemitizmus hová vezet, milyen aljas indulatokra spekulál, hogy a gonoszság, hogy tud egy egész nemzetet elbutítani, azt ezek a sorok bizonyítják, amikor egy nép egy nemzet elbódult sajtója árulónak és fekélynek tudja kikiáltani azt, akinek majd később mindent köszönhet.

(Stósz)

Fábry Zoltán

EMINESCU KÖLTEMÉNYEI MAGYARUL (Mihail Eminescu összes költeményei. Fordította Kibédi Sándor. Uj Erdély Könyvek, 1934.) alkalmat nyújtanak a multszázadvégi európai kultur-pesszimizmus egyik jelentős alakjának megismerésére. A mult század második felében, az elbukott európai forradalmak, a diadalmas reakció, a széles tömegekre kiterjedő elnyomás és nyomorúság közhangulata kitermelte a kulturában azt a tragikus életfelfogást, amely — konkrét társadalmi elmélet híján — az állapotokat metafizikusan, valami kibontakozás nélküli, változatlan sorsszerűségnek tekintette. A tragikus életfelfogás a korszak uralkodó szellemi atmoszférája. A nyelvi okok miatt kevésbé ismert Eminescu szellemének egyetemességével a korszak európai formátumú tragikus költői közé tartozik. (Akár a magyar Vajda vagy Komjáthy.) A korabeli román társadalom és művelődés mostoha viszonyaival ellentétben nagy műveltsége s a kor- és lét-problémákra irányított intenzív érdeklődése kikerülhetetlenül tragikus élethelyzet és kifejlés adottságát jelentik számára. A lét és tudat e kegyetlen szakadéka nála a valóság és eszmény örök kettőségének a lét értelmetlenségének témájában jelenkezik. (Melankólia, Glosszák, Mortua est, stb.) Németországi bölcséleti tanulmányai, s különösen Schopenhauer hatása csupán az elméleti tápot szolgáltatják tragikus életérzése mögé. Életének alakulása, az értelmiségi proletár fokozódó nyomora, s romboló testi betegsége, egész a szellemi összeomlásig — pesszimizmusát mindvégig elevenen táplálja. Az ő komoran bűgő hangja mellett más rétegekből megszólaló kortársi költők érthetően más élethelyzetet jelenítenek meg. A bojár *Alecsandri* derűs optimizmusa pl. az uralkodó osztály felhőtlen világképét tükrözi vissza.

Publicisztikájában Eminescu a korabeli román középpolgárság szószólója. Az idegen vérű és érdekű feudális uralkodó réteg, s a nemzetre nehezedő orosz imperializmus ellen hadakozik. (A Harmadik levél c. verse, — akárcsak a multszázadbeli magyar költők — a régi dicsőséget invokálja, hogv aztán könyörtelen szatirája hevével a korabeli jövevény uralkodó osztályra zúduljon.) A maradi középpolgárság s az általa kép-